

УДК 811.161.2'373:070

**НОВІ ФУНКЦІОНАЛЬНІ ВИЯВИ ЛЕКСЕМ НА
ПОЗНАЧЕННЯ НЕГАТИВНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ
У МОВІ УКРАЇНСЬКОЇ СУЧАСНОЇ ПЕРІОДИКИ**

Юлія Калужинська

аспірантка,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»,
Україна
d.yulya.w@yandex.ua

У статті розглянуто слова з негативним значенням, що вживаються на позначення процесів та станів у економічній сфері. Зроблена спроба класифікувати лексику, що позначає негативні процеси в економіці за сферою вживання, проаналізовано засоби посилення емоційного впливу на читача за допомогою використання окремих стилістичних прийомів.

Засоби масової інформації одна з найважливіших складових нашого життя. Це, насамперед, пов'язано з тим, що саме вони є основними засобами передачі інформації.

В умовах не простої економічної ситуації, яка склалася в Україні, преса не може залишатися осторонь. Журналісти активно висвітлюють події, які відбуваються в усіх сферах життя народу. Не виключенням стала і економічна. Характерним для сучасних ЗМІ є активне використання негативної, експресивної лексики для посилення впливу на читача. Поповнення текстів газет подібною лексикою зумовлено позамовними факторами, активізацією воєнних дій на сході та складною економічною ситуацією.

Ключові слова: негативна оцінка, експресивність, переносне значення, пейоративи.

В статье рассмотрены слова с негативным значением, которые употребляются для обозначения процессов и состояний в экономической сфере. Сделана попытка классифицировать лексику, которая обозначает негативные процессы в экономике по сфере применения, проанализированы средства усиления эмоционального воздействия на читателя с помощью использования отдельных стилистических приемов.

Средства массовой информации одна из важнейших составляющих нашей жизни. Это, прежде всего, связано с тем, что именно они являются основными средствами передачи информации.

В условиях непростой экономической ситуации, которая сложилась в Украине, пресса не может оставаться в стороне. Журналисты активно освещают события, которые происходят во всех сферах жизни народа. Не исключением стала и экономическая. Характерным для современных СМИ является активное использование негативной, экспресивной лексики для повышения воздействия на читателя. Пополнения текстов газет подобной лексикой обусловлено внеязыковыми факторами, активизацией военных действий на востоке и сложной экономической ситуацией.

Ключевые слова: негативная оценка, экспрессивность, переносное значение, пейоратив.

In the article are regarded the words with a negative value, which are used for denotation of the processes and states in the economic sphere. It was made an attempt to classify vocabulary that indicates negative trends

in the field of economy, means of enhancing the emotional impact on the reader through the use of certain stylistic devices are analyzed.

Mass Media is one of the most important part of our life. This is primarily connected with the fact that it is the basic means of information transfer.

In the context of a difficult economic situation which has developed in Ukraine, the press can not remain on the sidelines. Journalists actively cover the events that take place in all spheres of life of the people. No exception is economic. A characteristic feature of modern media is the active use of negative, expressive vocabulary for the enhance effect on the reader. Replenishment of newspapers texts with such vocabulary due to extralinguistic factors, intensification of military operations in the East and difficult economic situation.

Key words: *negative assessment, expressive, figurative meaning, pejoratives.*

Вступ

Засоби масової інформації одна з найважливіших складових нашого суспільства й нашого життя. Це пов'язано з тим, що вони є основними засобами передачі інформації. ЗМІ є одним із елементів громадського життя, який активно реагує на суспільні процеси, віддзеркалює їх, впливає на свідомість людей. Здатність швидко й майже повністю охоплювати найширші аудиторії дає їм змогу формувати суспільну думку, визначати духовні цінності. Ось чому мова ЗМІ, зокрема газет, важлива й актуальна проблема постійних наукових досліджень.

Методи та методика дослідження

На сучасному етапі розвитку суспільства мас-медіа займають панівну позицію як сфера мовленнєвої діяльності. Особливості газетної мови, у тому числі й культуру мови преси, розглядали провідні українські дослідники, зокрема мовознавці: (Васильєва, 1982; Голікова, 2009; Жовтобрюх, 1970; Масенко, 1999; Пономарів, 1993; Сербенська, 1992) та інші. Для даної роботи ми обрали метод аналізу та порівняння, адже об'єктом досліджень виступають мас-медіа, які, безумовно потребують ґрунтовного вивчення.

Результати дослідження

Останнім часом, у мові українських ЗМІ переважають негативно-оцінні лексеми або як їх ще називають – пейоративи.

Пейоративи – це лексичні одиниці, в структуру лексичного значення яких входить конотативний аспект (негативна емотивна сема), за допомогою якого виражається негативне ставлення мовця до адресата (Земская, 1992: 3). Останнім часом вживання негативно-оцінних лексем значно активізувалось. Причиною цього послуговували різноманітні екстралінгвальні чинники: напружена економічна ситуація в країні, розпочата війна та різноманітні процеси, що охоплюють суспільно-політичну сферу життя народу.

Використання негативно-оцінних значень у сфері економіки та економічного життя країни можна умовно розділити на кілька груп: слова з прямим значенням, як терміни, так і загальноновживані слова, негативні слова з переносним значенням, негативні слова-оказіоналізми, слова-жаргонізми тощо.

На початку ХХІ ст. в мові української періодики активізувалося вживання негативних слів для позначення характеристики економічної сфери. Це пов'язано зі складною економічною ситуацією в Україні, що склалася після початку конфлікту на сході країни та у зв'язку із великими борговими зобов'язаннями. Значного вжитку набули економічні терміни, що вже мають негативне значення (*дефолт* «відмова сплачувати борг» (Биби́к, 2006: 175); *девальвація* «здійснюване у законодавчому порядку зменшення золотого (срібного) вмісту грошової одиниці, а також зниження курсу паперових грошей щодо золота (срібла) або іноземних валют» (Биби́к, 2006: 160). Наприклад: «Україні загрожує *дефолт*» («Газета по-українськи», 02.01.2015); «*Дефолт в Україні вже відбувся – С. Арбузов*» (заг) («Голос України», 19.02.2015); «*Гривня девальвує через безконтрольну емісію*» (заг) («Вечірній Київ», 14.11.2014).

Для позначення процесів швидкого зникнення грошей, вживається лексема *втеча*. У Словнику української мови подано значення «швидкий відхід, біг, від'їзд і т. ін. з метою уникнення небезпеки, неприємного становища тощо» (Словник, 1970-1980, 10: 508) та у деяких текстах таким чином позначаються непрозорі махінації з грошми, напр.: «*При «втечі» 140 млрд.грн., Нацбанк позичив банкам тільки 36 млрд.грн.*» («Сьогодні», 23.02.2015). Прикриваючись позиками для банків, Нацбанк приховує значну частину коштів.

Особливій критиці піддаються процеси, пов'язані із грошми та ростом цін. Слова з переносним значенням зустрічаються і в

текстах на економічну тематику (*обвалюватися* «раптово спадати вниз, відриваючись від чого-небудь внаслідок руйнування, зсуву і т. ін.» (Словник, 1970-1980, 5: 469); *пожирати* «поїдати що-небудь із жадібністю, без остачі (про тварин); перен. знищувати, спалюючи, поглинаючи і т. ін. кого-, що-небудь» (Словник, 1970-1980, 6: 775); *заиморг* «петля з мотузки, шнура і т. ін., зроблена таким способом, що затягується; перен. те, що тримає кого-небудь у якійсь залежності (матеріальній, духовній)» (Словник, 1970-1980, 3: 416); *діра* «щілина, отвір у чому-небудь; перен., зневажл. про все відстале, запущене в економічному і культурному відношенні» (Словник, 1970-1980, 2: 307). Напр.: «З початку літа 2014 року ціни на нафту **обвалилися** вдвічі – з 100 до 50 доларів за барель марки Brent». («Українська правда». 21.04.2015); «**Експерти: Протиснувши закон у своїх інтересах, «Нафтогаз» і далі «пожиратиме» все здорове, що є на ринку**». («День», 19.02.2015); «**Схоже, із боргового заиморгу ми виберемось нескоро**». («Сільські віст». 06.02.2015); «**Дірку» в бюджеті спричинили також підприємства видобувної та паливної сфери**» («Україна молода», 11.03.2015).

Окрім того в мові української періодики значного вияву набули слова, для яких значення, пов'язане зі сферою економіки є переносним. Зазвичай такі лексеми передають не просто певні процеси у економічному житті країни, але мають яскраве негативне забарвлення. Оскільки економічна сфера життя України перебуває у не найкращому стані, то використання таких слів у текстах на економічну тематику являється досить частим та актуальним явищем. Для позначення хиткої ситуації з цінами на долари автори послуговуються словами, що мають переносне значення та в певному контексті є негативними (*злітати* «летячи, підніматися в повітря» (Словник, 1970-1980, 3: 595); *підскакувати* «робити невеликі стрибки вгору; підплигувати, підстрибувати; перен., різко збільшуватися, підвищуватися» (Словник, 1970-1980, 6: 50). Напр.: «**Курс долара може злетіти до 20 гривень**» (заг) («Вечірній Київ», 14.11.2014); «**Курс долара може підскокити**» (заг) («Сьогодні», 08.12.2014).

Лексема *завалювати* має значення «кидаючи, засипати, покривати кого, що-небудь чимсь» (Словник, 1970-1980, 3: 36) та у деяких текстах вживається для позначення певних негативних процесів у економіці, напр.: «**Путін припускає, що російські банки «завалять» Україну**» (заг) («Голос України», 15.11.2014).

Слово *плавання*, крім прямого значення «пересуватися в різних напрямках, тримаючись на поверхні води або в воді» (Словник, 1970-1980, 6: 554), тепер часто передає значення «переміщуватися в різних напрямках, не мати опори». Напр.: «*За його словами «плавання» гривні триватиме не до встановлення ринкового курсу, а до повного падіння економіки*» («Високий замок», 13.11.2104). Вживання поданої лексеми у лапках підкреслює її переносне значення.

Лексема *випаровуватись* має значення «перетворюватися в пару, переходити в газоподібний стан» (Словник, 1970-1980, 1: 448). Та у мові періодики бачимо її використання у переносному значенні «зникати, щезати». Напр.: «*У будь-якому разі з офіційної статистики вже «випарувалася» лєвова частка кримських кредитів.*» («Українська правда», 05.11.2014).

Аби надати текстам сучасної періодики емоційного забарвлення та оцінки, привернути увагу читача, розставляючи логічні акценти, автори часто використовують слова, вжиті у переносному значенні, що несуть негативне навантаження (*викачування* «1. Качаючи рублем білизну, полотно і т. ін., вигладжувати; 2. Качаючи густу масу (тісто і т. ін.), надавати їй відповідної форми; 3. Качаючи по чому-небудь, забруднювати, вбирати в щось; 4. Видаляти з чого-небудь воду або якусь рідину, газ і т. ін. механічним способом (за допомогою насоса, центрифуги і под.) (Словник, 1970-1980, 1: 404)»; *спускати* «1. Переміщати зверху вниз; опускати; 2. Надсилати нижчій інстанції; 3. Приводячи в дію, зсувати, зрушувати, зміщати щось закріплене (запобіжник, спусковий гачок і т. ін.); 4. Відв'язувати, відпускати прив'язаних тварин» (Словник, 1970-1980, 9: 612); *витікати* «1. Текти, вилитися звідки-небудь струменем або виходити краплями (про рідину); 2. Виходячи з чого-небудь, з-під чогось назовні, брати початок (про ріку, струмок і т. ін.)» (Словник, 1970-1980, 1: 512); *звалтована* «та, яку силою примусили до статевого акту» (Словник, 1970-1980, 3: 311); *з'їдати* «споживати яку-небудь їжу, не залишаючи нічого; перен. повністю знищувати що-небудь» (Словник, 1970-1980, 3: 581); *схуднути* «стати худим, худішим» (Словник, 1970-1980, 9: 905); *битися* «удаватися до бійки, бити кого-небудь; перен. уживати всіх заходів, докладати зусиль, добиваючись чого-небудь або переборюючи якісь труднощі» (Словник, 1970-1980, 1: 170).

Напр.: «За ним стоїть величезне угруповання з **викачування грошей платників податків**» («Україна молода», 05.11.2014); «Росія за тиждень **спускає шалені 5 млрд. доларів на підтримку рубля**» (заг) («Газета по-українськи», 31.10.2014); «Тоді цікаво, як він збирається закрити головні «дірки», через які з компанії **витікають кошти**» («Українська правда», 18.11.2014); «Усе інше за Україну зробить **згвалтована російська економіка**» («Українська правда», 18.11.2014); «Нагадаємо: щороку КСУ **з'їдає** близько 100 млн. бюджетних гривень.» («Сільські вісті», 17.04.2015); «Тарифи, курс, **схуднувший гаманець і головне питання: «Чи живий Путін?»**» («Дзеркало тижня», 21.03.2015); «Як кияни **б'ються з економічною кризою.**» (заг.) («Київ вечірній», 04.02.2015).

Лексема *викачувати* вжита для позначення нечесних та непрозорих дій по відношенню до платників податків. Йдеться про несправедливе стягнення податків, що значною мірою погіршує фінансове становище осіб.

Використана лексема *спускати*, вжита у переносному значенні та вказує на тенденцію Російської Федерації витрачати величезні кошти аби втримати стабільність рубля. Саме таке значення надає тексту особливого негативного забарвлення, оскільки підкреслюється недоцільність та нерозсудливість таких дій.

Для позначення стрімкого зменшення капіталу використано лексеми *витікати*. Йдеться про непрозорі дії зі сторони керівництва компанії, які спричиняють значні втрати коштів.

Вживання лексеми *з'їдати* вказує на стрімку втрату значної кількості коштів із бюджету, що, безумовно, негативно впливає на економіку країни.

Іноді використовують трансформовані сполуки з відомих кінофільмів, щоб надати заголовкові емоційно-експресивного забарвлення. Так, вислів із фільму «Діамантова рука» «*У Вас ус отклеївся*» перефразовано як «*У вас курс відклеївся – росіяни знущуються з падіння рубля*» (заг) («Газета по-українськи», 07.11.2014).

Щоб привернути увагу читача, журналісти використовують нові, «оригінальні» слова – okazіоналізми. Селіванова О. О. так пояснює термін «okazіоналізм»: «Мовні одиниці, які належать до складу стилістичних неологізмів, створені в ідеостилі

певних авторів текстів і ненабули поширення. Оказіоналізми увиразнюють індивідуально-авторське мовлення, надають йому експресивності, емотивної забарвленості, нерідко створюються за нетрадиційними словотвірними зразками і з порушенням мовних норм...» (Селіванова, 2006: 716). Напр.: «Загрозливий **банкопад**» (заг) («Урядовий кур'єр», 29.10.2014); «**Більш того, товстосуми і на цей раз влізли в парламент цілими родинами**» («Вільна Україна», 14.11.2014).

Так, лексема *банкопад* вжита для позначення ймовірного та швидкого закриття великої кількості банків. А лексема *товстосум* позначає особу, яка володіє значними грошовими активами.

Мова сучасних газет характеризується підвищеною експресивністю. Експресивна функція мови набуває нових проявів у вживанні стилістично зниженої лексики, яка має потужний експресивно-емоційний потенціал. Для сфери економічного життя суспільства актуальним стає використання жаргонізмів для позначення процесів чи дій з грошима (*відкат* «вид хабара посадовій особі»; *бакси* «долари США» (Ставицька, 2005: 44); *мінйло* «те саме, що баксер: той, хто займається незаконними купівлею-продажем валюти (Ставицька, 2005: 44); *нелегальщина* від *нелегал* «продавець без відповідних документів» (Ставицька, 2005: 236). Напр.: «У *Мінергетики* *недаремно зупинилось на Південній Африці, адже з тамтешніми компаніями легше домовитись про відкат*» («Високий замок», 13.11.2014); «...а в обмінних пунктах за *«бакси»* просять всі 16» («Сьогодні», 18.11.2014); «*Більше того, Україна навіть може перейти до гіпердевальвації за прикладом Зімбабве, коли «бакс» коштуватиме тризначне, чотиризначне число гривень.*» («Україна молода», 24.02.2015); «*Банки перетворились на «чорних мінйл.*» («Високий замок», 15.01.2015); «...або займатись *«нелегальщиною», що відбувається найчастіше.*» (про дії банків аби вижити) («Україна молода», 16.04.2015).

Висновки

Отже, вияви слів, що мають негативне значення спостерігаємо у значній кількості газетних текстів. Це, передусім, пов'язано із позамовними чинниками: війна на сході України, непродумані та непрозорі кроки політиків. Без уваги не залишається й економічна сфера життя суспільства. Окрім

того, що на даному етапі активно обговорюється відсутність дій політиків щодо налагодження економічної стабільності у країні, преса активно описує негативні процеси та явища, що відбуваються у банківській системі, у бюджетній сфері та у межах конкретних організацій.

ЛІТЕРАТУРА

- Арутюнова Н. Д.* (2003). Предложение и его смысл: Логико-семантические проблемы / Н. Д. Арутюнова. – 3-е изд., стер. – М. : Едиториал УРСС, 383 с.
- Библик С. П.* (2006). Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / [за ред. С.Я. Єрмоленко]. – Харків : ФОЛІО, 623 с.
- Васильева А. Н.* (1982). Газетно-публицистический стиль / А.Н. Васильева. – М. : Русский язык, 198 с.
- Голікова Н. С.* (2009). Етикет і культура мовного спілкування у вищій школі : [навч.-метод. посіб.] / Н. С. Голікова, І. С. Попова ; Дніпропетр. нац. ун-т ім. О. Гончара, Ф-т укр. й інозем. філології та мистецтвознав., Обл. центр історії та розвитку укр. мови. – Д. : Вид-во ДНУ, 157 с.
- Гуйванюк Н. В.* (2001). Антропоцентричний підхід до вивчення мовних явищ (на матеріалі авторизованих конструкцій сучасної української мови) / Н.В. Гуйванюк, А.М. Агафонова; Чернів. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича. – Чернівці : Рута, 56 с.
- Жовтобрюх М. А.* (1970). Мова української періодичної преси (кінець XIX - початок XX ст.) / М. А. Жовтобрюх ; АН УРСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. – К. : Наукова думка, 304 с.
- Земская Е. А.* (1992). Словообразование как деятельность / Е. А. Земская. – М.: Наука, 178 с.
- Масенко Л. Т.* (1999). Мова і політика / Л. Т. Масенко. – К. : Соняшник, 100 с.
- Навальна М. І.* (2011). Динаміка лексики української періодики початку XXI ст. : [монографія] / М. І. Навальна. – К., Інститут української мови ; Видавничий дім Дмитра Бураго, 328 с.
- Пономарів О. Д.* (1993). Стилїстика сучасної української мови / О. Д. Пономарів. – К. : Либідь, С. 19-20
- Селіванова О. О.* (2006). Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля, 716 с.
- Сербенська О. А.* (1992). Мова газети і мовотворчість журналіста в аспекті соціально-культурного розвитку суспільства : дис.д-ра філол.наук / Сербенська Олександра Антонівна ; Львівський ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 419 с.
- Словник української мови : в 11-ти т.* (1970-1980). К. : Наук. Думка. – Т. I – XI.
- Ставицька Л. О.* (2005). Український жаргон : словник / Л. О. Ставицька. – К. : Критика, 494 с.
- Стишов О. А.* (2001). Оказіоналізми у мові сучасних мас-медіа / О. А. Стишов // Культура слова. – К.. – Вип. 59. – С. 72-76.
- Українська мова : енциклопедія* (2000) / ред. кол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін. – К. : Українська енциклопедія, 752 с.
- Фельдман Н. И.* (1957). Оказиональные слова и лексикография / Н. И. Фельдман // Вопросы языкознания. – № 4. – С. 64-74.

REFERENCES

- Arutjunova N. D. (2003). Predloženie i ego smysl: Logiko-semanticheskie problemy. M. : Editorial URSS, 383 s.
- Bibik S. P. (2006). Slovník inšomovnih sliv: tłumachennja, slovotvorennja ta slovovzhivannja / [za red. S.Ja. Čermolenko]. Harkiv : FOLIO, 623 s.
- Vasileva A. N. (1982). Gazetno-publicističeskij stil. M. : Russkij jazyk.
- Golikova N. S. (2009). Etiket i kultura movnogo spilkuvannja u višhij školi. D. : Vid-vo DNU, 157 s.
- Gujvanjuk N. V. (2001). Antropocentričnij pidhid do vivčennja movnih javišh (na materiali avtorizovanih konstrukcij suchasnoï ukraïns'koï movi). Černivci : Ruta, 56 c.
- Zhovtobryuh M. A. (1970). Mova ukraïnskoï periodičnoï presi (kinec XIX - počatok XX st.). K. : Naukova dumka, 304 s.
- Zemskaja E. A. (1992). Slovoobrazovanie kak dejatel'nost. M. : Nauka, 178 s.
- Masenko L. T. (1999). Mova i politika. K. : Sonjashnik, 100 s.
- Navalna M. I. *Dinamika leksikonu ukraïnskoï periodiki počatku XXI st.* : K., Institut ukraïnskoï movi ; Vidavničij dim Dmitra Burago, 328 s.
- Ponomariv O. D. (1993). *Stilistika suchasnoï ukraïnskoï movi.* K. : Libid, 19-20
- Selivanova O. O. (2006). *Suchasna lingvistika : terminologična enciklopedija.* Poltava : Dovkillja, 716 s.
- Serbenska O. A. (1992). Mova gazet i movotvorčist žurnalista v aspekti socialno-kulturnogo rozvitku suspilstva : dis.d-ra filol.nauk. Lviv, 419 s.
- Slovník ukraïnskoï movi (1970-1980).* K. : Nauk. Dumka, T. I.
- Stavicka L. O. (2005). *Ukraïnskij zhargon : slovník.* K. : Kritika, 494 s.
- Stishov O. A. (2001). Okazionalizmi u movi suchasnih mas-media. *Kultura slova.* – K., 59. S. 72–76.
- Ukraïnska mova : enciklopedija* (2000). / redkol. : Rusanivskij V. M., Taranenko O. O., Zjabljuk M. P. ta in. K. : Ukraïnska enciklopedija, 752 s.
- Feldman N. I. (1957). Okkazionalnye slova i leksikografija. *Voprosy jazykoznanija.* 4. 64-74.

Поштова адреса установи:

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав-Хмельницький,
Україна,
08401

Стаття надійшла до редакції 11.09.2015